

Калюжна Ю. І.

кандидат політичних наук,
докторант кафедри політології, соціології і культурології
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

ПОЛІТИЧНА ОСВІТА СТУДЕНТСТВА ТА МОЛОДИХ УЧЕНИХ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ПОПУЛІЗМУ В ЕПОХУ ГЛОБАЛЬНОЇ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ

В рефлексії провідних теоретиків сучасної гуманітаристики (Дж. Александер, З. Бауман, У. Бек, Д. Белл, П. Бергер, Ж. Бодрійяр, П. Бурд'є, І. Валлерстайн, Е. Гідденс, Б. Гізен, Ф. Джеймісон, К. Дейвікст, Е. Доманська, У. Еко, Р. Інґліхарт, Р. Ітвелл, М. Кастельс, М. Маклюен, Е. Масуда, С. Сейдмен, Т. Снайдерс, Е. Тоффлер, А. Турен, Дж. Уррі, Ф. Ферраротті, Дж. Фрідман, М. Фуко, Р. Хаас та ін.) *реальність XXI століття представляється, як реплікація численних кризових феноменів – «виникаючий глобальний порядок – це порядок постійного безпорядку та порушення рівноваги»* [13, р.203], тож, цілком очевидно, що в еру глобальних й локальних економічних, соціальних, міграційних, пандемічних та інших «криз сучасності» – *«значно посилюються вимоги до якісного боку політичних практик, що значною мірою обумовлені способом політичного мислення»* [5, с.6], за «кризових умов» держава й суспільство потребують фахової, компетентної, виваженої та відповідальної політики, натомість, *сучасними «політичними трендами» стають популізм і «альтернативні політики»*.

Популізм як «мистецтво політиків завойовувати симпатії виборців» є поширеним й загальновідомим прийом політичної боротьби, тож для переважної більшості теоретиків політологічного дискурсу (Е. Гелнер, Дж. Джермані, Г. Іонеск, М. Кенован, Е. Лаклау, К. Мадд, Ф. Паніцци, І. Сорель, П. Таггарт, С. Хофман, С. Шаап та ін.), домінантним визнано твердження, популізм – є невід'ємним елементом будь-якої політичної сили, яка веде боротьбу за владу, фактично, політична боротьба та популізм мають

синкретичний (цілісний, неподільний) зв'язок, політикам притаманно експлуатувати популістську риторичку та використовувати популістські гасла в боротьбі за голоси «пересічних виборців». Проте, моніторингові оцінки сучасних дослідників, фіксують *інтенсивне й радикальне зростання популізму*, саме в реаліях ХХІ століття суспільно-політичний феномен популізму набуває загрозливої тенденції, яка *поглиблює наявні та провокує нові кризові явища*, так зокрема, за твердженням К. Мада – *«популізм з «нормальної патології» суспільства* (тобто звичайного для цього суспільства явища, існуючого на його політичній периферії та характеризуючого погляди маргінальних соціальних груп) *трансформувався в певну «патологічну норму» суспільного світогляду* (pathological normalcy), лише представляючи в більш або менш радикалізовану вигляді ідеї, що поділяють широкі верстви населення і *є частиною політичного мейнстріма»* [12, р.1176–1181].

Наукова експертиза численного дослідницького матеріалу дозволяє визначити специфіку сучасних популістських практик: по-перше, – апеляція до *народовладдя*, фактично, політики-популісти «паразитуєть» на «кризах сучасності», експлуатуючи соціально гостру тематику – деструктивні наслідки глобалізації, безробіття, бідність, міграційна криза, військові конфлікти, стихійні лиха тощо, тобто використовують невдоволення суспільства поточним станом речей в державі/світі та пропонують «прості рішення» для «складних проблем»; по-друге, – апеляція до *ненависті й радикалізму*, популістські лідери свідомо роблять акцент на проведенні «демаркаційної лінії», яка розділяє суспільство на дві поляризовані групи – «постраждалих» і «винуватих», тим самим провокуючи та підживлюючи ненависть до певних соціальних груп; по-третє, – інтегративним елементом сучасного популізму є використання широкого спектру *маніпулятивних технологій та «етично сумнівних засобів»*. Означенні аспекти сучасного популізму, відображено в теоретичних конструкціях західних та вітчизняних дослідників, зокрема, С. Шаап наголошує – «Популістські рухи стверджують, що вони ретранслюють глас народу, проте, в дійсності ж цей «глас» звучить в інтерпретації лідера руху. Їх дифузний

характер ускладнює формулювання головної суті їх ідеї. ... Популісти використовують ідеї та фрагменти ідеологій, але в цілому їх терміни залишаються невизначеними й безсистемними. Крім того, популісти використовують цинічну риторичку, глибоко реактивну за своєю природою. Вони висловлюють супротив встановленому порядку, звинувачують меншість та зрадливі еліти, називаючи це «революцією» [9, с.5], М. Макміллан констатує – «Сучасний популізм має більш складні цілі і робить більш радикальні заяви. Нинішні популісти щедрі на ненависть і скупі на повагу до конкретної політики. Вони використовують ідеї як правої, так і лівої ідеології, причому найчастіше одночасно. Політична орієнтація неважлива для популізму, тому що його не хвилює правда і конкретні пропозиції щодо зміни ситуації в тій чи іншій області на краще. Популізм – це маніпуляція почуттями, здійснювана харизматичними лідерами» [6], а в дослідженні М. Дем'яненко запропоновано висновок, згідно з яким «сучасний популізм – маніпулятивна технологія, що застосовується в процесі комунікації з метою впливу на свідомість громадян, для досягнення бажаних результатів у боротьбі за владу та в процесі її здійснення, віднесення популізму до некоректних технологій пояснюється тим, що він проявляє себе як сукупність протизаконних чи етично сумнівних засобів, способів, прийомів організації і проведення кампаній, спрямованих на створення переваги над суперниками» [4, с.150].

Очевидно, «імппульсом» для сучасної інверсії виборчих настроїв в бік популізму стала низка глобальних й національних «кризових явищ сучасності», втім, важливо відзначити, що такі суспільно-політичні феномени, як – Brexit (Великобританія), «Рух Жовтих Жилетів» (Франція), «ПЕРИГА» (Німеччина), «Рух П'ять Зірок» (Італія), «Подемос» (Іспанія), «Сіріза» (Греція), «АТАКА» (Болгарія), О. Жункерасу (Каталонія), В. Орбан (Угорщина), Д. Трамп (США), Р. Ердоган (Туреччина), В. Зеленський (Україна) та ін., значною мірою, обумовлені інформаційно-комунікаційними реаліями ХХІ століття (Інтернет, соціальні мережі, месенджери тощо), як наголошує В. Кривошеїн «Сьогодні політична сфера піддається істотним змінам у зв'язку з поширенням у

суспільстві мережевих структур і поступовою деградацією традиційних суспільних інститутів» [5, с.7]. Дійсно, важко не погодитись з тим фактом, що сучасна політика активно використовує «інформаційні хаби» в якості ефективного та потужного інструменту впливу на виборців, на чому наголошує й Ю. Данько – «Політичні еліти переходять до процесу моніторингу соціальних мереж, контролю за змістом соціальних медіа і закріпленням своєї присутності у популярних серед користувачів мережах. Політики, партії і уряди більше не можуть привертати увагу лише в силу легітимності своїх позицій: авторитет у новому медіа середовищі повинен бути зароблений демонстрацією готовності до інтерактивної мережевої комунікації» [2, с.9], та уточнює – «В сучасних умовах боротьба за владу все більше перетікає у віртуальний простір з використанням політичних Інтернет-технологій. У політичному процесі все частіше блоги, соціальні мережі, форуми використовуються для агітації, залучення прихильників, донесення політичних програм, а також організації та координації масових акцій. У мережі формується середовище, яке має широкі можливості комунікації та об'єднання всередині неї» [3, с.49–50].

А оскільки молодь, зокрема, студентство, є найбільшим «споживачем сучасної медійної продукції», до того ж, володіє достатньо «пластичною» політичну свідомістю й високим рівнем протестного потенціалу, утворюються ризики «політичної експлуатації» сучасними політиками-популістами молодіжного середовища, фактично, на сьогодні ми маємо прецедент, коли «інструментарій віртуалізації, як технології маніпуляції настільки глибоко інтегрувався в політику, що став її структурним компонентом. ... а отже, віртуалізація політики – це процес конструювання спрощеного образу політики» [8, с.24,25], як наслідок, – «Популізм за рахунок мас-медійних технологій набуває якості віртуальних політичних дій, бо повідомлення у мас-медіа і соціальних мережах стають заміниками конкретних політичних дій і рішень. Як медіа-реальність стає симулякром політичної реальності, так і медіа-повідомлення про політику стає симулякром (медійною заміною) існуючої політичної реальності» [1, с.7]. Важливо усвідомити, оскільки популізм – є

невід’ємним елементом сучасної політики, тож, фокус дослідницької уваги варто перемістити на пошук ефективних стратегій протидії даному суспільно-політичному феномену, як зазначає Ярош – «Популізм розповсюджений найбільшою мірою серед верств з низьким рівнем політичної і правової культури і в умовах ще не зміцнілих структур народовладдя. Нездатність мас відрізнити демагогію від реалістичних пропозицій, чорно-біле бачення світу, готовність обожнити чергового кумира і ненавидіти його конкурентів - усі симптоми невисокої політичної культури досить активно використовуються популістськими лідерами для мобілізації суспільної підтримки» [10, с.21–25], відтак, – *освіта та навчання є ключовими складовими для попередження популізму* [7]. Висловимо наукову солідарність з експертами політологічного дискурсу, які наголошують на тому, що політична освіта є фундаментальним принципом формування політичної культури громадянина та слугує «освітнім орієнтиром» у вирі суспільно-політичних викликів ХХІ століття, тож, вочевидь, політична освіта студентства має бути визнана, як пріоритетна стратегія та ключовий елемент інформаційно-безпекової складової національної політики, адже, варто пам’ятати – «Бути експлуатованим в сучасному світі – означає бути на краю, бути відірваним від реальної інформації» [11, р.161].

Література

1. Амельченко, Н. (2019). Популізм у контексті кризи класичних ідеологій і виникнення мас-медійних технологій політики. *Популізм і громадянське суспільство: межі перетину*. Київ. Available at: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/16377?show=full> [Accessed 27 February 2021].
2. Данько, Ю. (2015). *Соціальні мережі як форма сучасної комунікації: політологічний вимір*. Кандидат наук. Автореферат. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди.
3. Данько, Ю., Білоцерківська, Н. (2019). Особливості використання Інтернет-технологій на президентських виборах 2019 року в Україні. *Сучасне суспільство*, 2 (18), с. 48–60.

4. Дем'яненко, М. (2015). *Популізм як політичний феномен і маніпулятивна технологія*. Кандидат наук. Дисертація. Київський національний торговельно-економічний університет. Available at: http://idpnan.org.ua/files/dem_yanenko-m.m.-populizm-yak-politichniy-fenomen-i-manipulyativna-tehnologiya.doc [Accessed 25 February 2021].
5. Кривошеїн, В. (2019). Соціально-політичні ризики віртуалізації держави. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*, 22(12), с. 5–14.
6. Макміллан, М. Що таке популізм? [online]. Київ, Україна. Available at: <http://nv.ua/ukr/opinion/makmillan/shcho-take-populizm-412114.html> [Accessed 27 February 2021].
7. Нібель, Д. (2019). Популісти грають зі страхами майбутнього. *Тиждень*, 1 жовтня. [online]. Київ, Україна. Available at: <https://tyzhden.ua/World/236035> [Accessed 27 February 2021].
8. Самброс, А. (2011). Віртуалізація політики: витоки, сутність і перспективи. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Сер.: Питання політології*, 984, с. 22–27.
9. Шаап, Сибє. (2020). *Популистское искушение: Обратная сторона иллюзии идентичности* (Д. Дитюк, пер. с нид.). Киев: Вид-во Жупанського.
10. Ярош, О. (2002). Політичний популізм: теорія і практика передвиборного «флірту». *Контекст*, 2, с. 21–25.
11. Ferrarotti, F. (1985). *The Myth of Inevitable Progress*. London: Westport.
12. Mudde, C. (2010). The Populist Radical Right: A Pathological Normalcy. *West European Politics*, 33(6), p.1167-1186. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402382.2010.508901?journalCode=fwep20> [Accessed 27 February 2021].
13. Urry, J. (2000). *Sociology beyond Societies. Mobilities for the XXIst Century*. London and New York.